

Յովհաննու Ոսկեբերանի ի Մեկնութենէն Մասութի:

Յինաներորդ ծառէն:

... եւ անաղատութեամբ եւ կասկածել եւ գողալ եւ ի կարծիս կալ շարականն եւ զգուշա- նալ ի զոպարաշացն բերանոց եւ յայլոց արծաթա- սիրացն ցանկութենէ. իսկ աղքատութիւնն ոչինչ
5 այնպիսի է, այլ նմին հակառակ. անգողական տեղի է (եւ) զգուշաւոր [եւ] անբոյթ նաւահանգիստ, կրթութիւն եւ նահատակութիւն զգատութեան, հրեշտակական վարուց նմանութիւն: Լուարուք
10 զայս որ յաղքատութեանդ իցէք եւ եւս առաւել որ մեծանալք ցանկանայցէք. ոչ եթէ աղքատու- թիւնն ինչ չար է, այլ չարութենէն զաղքատու- թիւնն. մի համարիւր չար զաղքատութիւնն եւ
15 չլինիցի ինչ նա քեզ չար, զի ոչ եթէ ըստ բնու- թեան ինչ (երջն, այլ ըստ մարմնի մեղքի մարմնի ինչ այս երկն-ը: Եւ եւս աւանդ) իսկ համարիմ այսչափ վասն աղքատութեանն խաւսել
20 թէ չէ չար. զի թէ զգատտանայցես, բազմապա- տիկ իսկ բարութեանց լինիցի քեզ այն աղբիւր, եւ այնուհետեւ եթէ իշխանութիւն որ կամ
25 պատիւ ինչ ճոխութեան եւ զարութիւն եւ մեծութիւն եւ փափկութիւն զնիցէ առաջի եւ զաղքատութիւն՝ թողուս զայն ամենայն եւ զնա
30 ընտրես, եթէ հաւատեալ ի վերայ շահիցն նորա հասանիցես: Եւ գիտեմք եթէ բազումք ծաղը իսկ առնեն զբանս, բայց մեք չնուովմք ինչ, այլ զձեզ աղաչեմք անսալ, եւ վաղվաղակի իսկ ի
25 մեր կոյս լինիցիք: Եւ ինձ աղքատութիւնն աւեր- որդի ումք զարգարելոյ եւ գեղեցկի եւ բարեշնչանի նման թուի եւ արծաթսիրութիւնն՝ գազանադէմ
ինչ շնուենքն եւ տուռն տուռն երեսաց կն[ւ]ոջ
30 եւ սկզբն, զոր շուն երեքգլխի համաւեն, եւ հիգրին եւ այլ իմք նոյնպիսեաց նշաւակացն, զոր առապելարկուքն կարկատիցեն: Եւ մի ինչ զայնու- սիկ որ զաղքատութիւնն պարսաւիցեն ի մէջ
բերեր, այլ զայնոսիկ որ նովան պայծառացան: Նովաւ անեալ Եղիա յափշտակեցաւ գերանելի

1 Յօրին. Եւ անաղատութեամբ: — 2 “չարա- կանցն” = τῶν πονηρῶν βασιλῶν ὁφθαλμοῦς: — 3 “զոպարա- տութեան” = παλαίστρα καὶ γυμνάσιον φιλοσοφίας: — 14 տող մի պակաս է այստեղ, զոր այսպէս կը թարգմանէ յոյն բնագիրը, = οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ἀλλ’ ἐν τῇ κρίσει τῶν μαλακοφύγων ἀνδρῶν τοῦτο ἔστι τῶν αὐτῶν = φιλοσοφείω: — 18 “պատիւ ինչ ճոխու- թեան” = πολιτικὰς δυνάμεις: — 18 “եւ թեան եւ զարութեան” երաժ էր: — 20—22 “թողուս — հասանիցես” յոյնի հետ բառական նոյն չէ այս տեղ: — 23 “Եւս” թարգմանուած է բնագրին τὸ κάλλος: — 25 “Ի մեր կոյս լինիցիք” = συμφορῆσθε: — 29 Յօրին. հայտնի մեկնութիւնն է կամ լուսնային զարթոյն “չլին” ըստ երկնային հայտնիքի: — 30 “Հիգր” (սեռ. հիգրին), բառին փոխառութեան համար համոզ- “հիգր” Ոսկեբ., Մեկն. Եւս, էջ 458 եւ տեւ էջ 18:

յափշտակութիւնն, նովաւ պայծառացաւ Եղիա նովաւ Յովհաննէս, նովաւ առաքեալք ամենեքիս միասին Աքաբ եւ Յեզաբել եւ Գեհզի եւ Յուզաբ եւ Ներոյն եւ Վայրափա դատապարտեցան: Այլ թէ կամիք, մի զայնոսիկ միայն որ աղքատութեամբ պայծառացան տեսցուք, այլ (Եւ զի եւս եւս եւս — բնորդիս հաստատեալ — չլինէ) ցուք, քանզի եւս աչքն սուրք եւ յստակ են եւ չիք ի ներքս պղծու- թիւն, որպէս արծաթսիրութեանն, որ մերթ ցասմամբ այտնու եւ մերթ ցանկութեամբ այլապէս եւ մերթ ի սեռնութենէ նախանձու պղտորի. եւ աղքատութեանն ոչինչ այնպիսի, այլ հեղ հանդարտ եւ քաղցր. ընդ ամենեւեան հայտնի մեղմն եւ զգուշագոյնս, չատեայ զոր չգարշի յու- մեքէ: Ուր ինչք իցեն անդ եւ թշնամութեան պատճառք եւ բազում մարտից. բերան նորա դարձեալ եւ թշնամութեամբ եւս լի է եւ հպարտու- թեամբ իմն եւ ամպարհաւաճութեամբ (եւ) բա- զում անիծիւք, եւ սորա բերան եւ լեզու առաջ եւ լի գոհութեամբ հանա...

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԻՍ ՎԱՐԴԱՆՆԵՐ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՐԵՒԵԼՅՈՒ

1.

Նենսագրութիւն:

Գոհունակութեամբ սրտի 1251ին սե- հողին մէջ կը հանգչէր վանական, վասն զի զ- նկատէր խումբ մը աշակերաներու, որոնք իւր- ձեռքերուն մէջ մարդուած՝ արդէն արտաքին գործքերու եւ գրական ասպարէզին մէջ հոյա- կապ ու արդիւնալից անձնաւորութիւններ հան- դիսացած էին:

Առանց վարանման անոր դպրոցին գլխաւոր ու ականաւոր ներկայացուցիչն է Վարդան Մեծ՝ որուն միտքը վանականի առջեւ պարզուեցաւ իրրեւ հող մը պարարտ, ուր գիտութեան սեր- մերը շաքիցան. ուռճացան ու փթթեցան:

Երբ ինծի նպատակ կ'ընտրեմ յօրինել անոր կենսագրականն ու գրական աշխատասի- րութիւնները, համոզուած եմ, որ իմ առջեւ

35 Յօրին. “Եղիա”: — 36 Յօրին. “Հովհաննէս”: — 38 Յօրին. “Վարդան”: — 40 Մագաղաթի ծաղիկն անթիւնի է տող մը, զոր յոյն այսպէս կը թարգմանէ: — 42 Յօրին. “Եւս” զոր յոյն այսպէս կը թարգմանէ: — 43 “այսինքն” = γένεσιν: — 45—46 Յօրին. “Հիգր” Եւս հայերէս — 47 Յօրին. “Հիգր” զոր ուղղեցի յոյնի համեմատ: — 49 Յօրին. “Բերան”:

նոսիկ կողմանս յարեցաւ ի նա եւ երթեալ ընդ նմա ի վանս նորա ի մեծն Հայս եւ Աղուանս ուսաւ ի նմանէ բազում ինչ» (Պատմ. Հայոց, Գ., էջ 240): Այս խօսքերուն համաձայն վարդան իւր նախնական ուսումն առ ոտս վանականի ի Վիլիկիա կ'առնու եւ ապա զայն անոր թեւերուն տակ կը շարունակէ: Ինչպէս որ անհիմն է վանականի դեգերումը ի Վիլիկիա, որ անոր կենսագրութեան մէջ այս պատճառաւ եւ ոչ իսկ ակնարկուած է, այսպէս եւ անհիմն է վարդանայ ի Վիլիկիա ծնանիլը: Առաջնոյն մէջ Չամչեանի գայթակղութեան քարն եղած է Միսիթար Գօշի Սեւ լեռն ըրած այցելութիւնը (Վիր., էջ 107), իսկ երկրորդին մէջ վարդան Բարձրաբերդցոյ գոյութիւնը:

Ըստ Է. Բիւնի 1238 ին կամ ըստ իս 1239—1240 ին վարդան սուրբ տեղեաց այցելութեան կը փութայ ի Պաղեստին. «Առաքեաց ընդ թըղ-թոյն զիմաստուն եւ զհանճարեղ վարդապետն, որ աղաւթականութեան աղագաւ երթեալ էր յերուսաղէմ» (Վիր., էջ 162): Մինչ Վիրակոսի վենետիկեան ձեռագիրներու մէջ վերոյիշեալ յառաջաբերութեան մէջ կը պակսի վարդան անունը («զհանճարեղ վարդապետն») Ոսկան տէր Գրիգորեան Յովհաննեսեանցի տպագրութեան (էջ 174) եւ մեր Թ. 594 ձեռագրին¹ մէջ որոշակի գրուած է վարդան անունը (անդ թղ. 27բ):

Երուսաղէմի եւ հաւանականագոյնս նաեւ հարեւան քաղաքներու եւ գիւղերու ս. տեղեաց այցելութեամբ ուստը կատարելէն յետոյ վարդան կը գիմէ Վիլիկիա 1240—1241 ին: Հոս այս միջոցներուն դա՛հին վրայ կը բազմէր Հեթում Ա. իսկ կաթողիկոսական գաւազանը կը կրէր Կոստանդին Ա. Բարձրբերդցին (1220—1268): Վարդան կը ներկայանայ Հեթում թագաւորին եւ անոր եղբայրներուն եւ արքունական տան հետ սեռն ու մտերմական յարաբերութեան մէջ կը մտնէ: Բայց աւելի ջերմ եւ երկարատեւ կ'ըլլայ իւր տեսակցութիւնը Կաթողիկոսին հետ, որ իւր արժէքը գնահատելով զինքը շատ մը գործքերու մէջ կը նախընտրէ: Վիլիկիոյ մէջ է որ վարդան իշխան անուն քահանային հետ կը ծանօթանայ:

Թէ Ռուբինեանց հոգին մէջ վարդանայ գրելը գրական ինչ արդիւնքներ յառաջ բերած է, որմէ կամ ինչ պատճառէ դրդուած՝ այդ վերջէն պիտի նկարագրուի:

¹ Միայն այս ձեռագիրը կը յիշեմ, վասն զի իւր հիւսկեամբը մեծ արժէք ունի:

1243 ին Կոստանդին Սոյ մէջ ժողով մը կը համախմբէ, անոր ներկայ կ'ըլլան եպիսկոպոսներ եւ անուանի եկեղեցականներ: Անոնց նպատակը կ'ըլլայ Վիլիկիոյ եւ Հայաստանի մէջ կղերականներու եւ ժողովրդեան մէջ ներս սպրդած զեղծումներու առջեւ թումբ մը դնել նորանոր կամ արդէն եղած, սակայն անտեսուած կանոններով: Հաւանական է թէ վարդան ալ իրրեւարդիւնաւոր ու հանճարեղ վարդապետ (Վիր., էջ 162) սիւնհոգոսին մասնակցութեան արժանի գտնուած է (Հմմտ. Չամչեան Պատմ. Հայոց Գ., էջ 227): Ժողովոյն լուծուելէն բաւական վերջ Կոստանդին կը յօրինէ շրջաբերական մը եւ գումարման կանոնական սահմաններով ի միասին վարդանայ ձեռքով Հայաստան կը յղէ (Վիր., էջ 165):

Այսպէս հինգ տարի Վիլիկիոյ մէջ Կաթողիկոսին թեւ թիկունք ըլլալէ վերջ մայր երկիրը կ'ուղեւորուի վարդան իրրեւ հայրապետին երկրորդ ետը: «Առաքեցի զդա (զվարդան) առ ձեզ... ընուլ զտեղի իմ ոչ ի դրա կամաց եւ ի խորոյ այլ յիմմ սրտէ եւ յօժար կամաց եւ ի հրամանէ հարկեալ եւ որպէս անդամ ի կենդանի մարմնոյն ցաւօք հատեալ...» (Վիր., էջ 165): Խօսքեր, որոնցմէ վճիտ կ'արտացոլայ հայրապետին սէրն ու յարգանքն առ վարդապետն եւ վարդանայ ցաւը, որով կը հրաժարի Կոստանդինէ: Գուցէ նաեւ վանականի աշակերտը դժուարաւ Վիլիկիայէն ուղած է Արեւելք անցնիլ ինքզինքն իրեն յանձնուած պաշտօնին անատակ զգալով:

Երբ վարդան Հայաստան կը ժամանէ, հոս ի հարկէ իւր ուշն ու զուրուշը կը գրաւէ այն պաշտօնը զոր ստանձնած էր: Ուստի մերթ հոս մերթ հոն կը դիմէ, որպէս զի Սոյ ժողովոյն կանոններն եպիսկոպոսներուն եւ անուանի վարդապետներու ստորագրութեամբն ընդունելի ու պարտաւորիչ ընէ: Ոմանք կամքով ուրիշներն ալ կամայ յանձն կ'առնուն «ձեռագիր երգմամբ եւ նղովիք առնել զհրամանն» (Վիր., էջ 173): Ստորագրողներու շարքին մէջ ի մէջ այլոց կը նկատուին Աղուանից Ներսէս Կաթողիկոսը, Բջնոյ եպիսկոպոսները¹, Յովհաննէս Տուեցիին,

¹ «Թուիս Հայոց Չ աղգմամբ եւ հրամանաւ Հոգւոյն օրոյր եւ Կոստանդինոյ կաթողիկոսի հաստատեցար զեպիսկոսականքս... Տէր վանական եւ Տէր Գրիգոր Բջնոյ... Զահալթութունեան՝ Ստորագրութիւն Կաթողիկէ Եջմիածնի եւ հինգ գաւառացի Արարատայ, Էջմիածին 1842, էջ 484 (Բ.) 183) Հմմտ. նաեւ Աղագրական Հանդէս 1912, Ի. Գ. 147: Արձանագրութեան յայտնի է որ այս ատեններս արդէն վարդանի գործքը քիչ յաջողութիւն չէր ունեցած:

հետ հանդարտորէն կ'ապրի, յանկարծ իւր առջեւը կը բացուի նոր ասպարէզ մը:

1264ին ի ձեռն Շնորհաւոր անուն անձի մը վարդան առ Հուլաղու Էլիանը կը կոչուի¹ եւ ունկնդիր այդ ձայնին Սարգիս ու Գրիգոր վարդապետներու հետ ընկերակցութեամբ Տփլիսեաց Տէրութիւն աւագերեցուն կ'երթայ քաջարի զօրագլխին: Անոր քով ուրախութիւնը կ'ունենայ տեսնելու Հայոց Հեթում թագաւորը: Հուլաղու վարդանի վրայ մեծ վստահութիւն ունենալուն անոր առջեւ յարմար պարագայի մը կը պարզէ իւր սիրտը եւ վարդապետը որչափ ձեռնհաս է անոր դարման ու լուսաւորութիւն կ'ընձեռէ: Վարդան զօրագլխին իրեն հանդէպ ունեցած համակրութենէն ոգեւորուած շնորհքներ կը հայցէ իւր ցաւերու մէջ փորձուած ազգին համար եւ կ'ընդունի²: Երբ երախտապարտ սրտիւ անկէ կը հրաժարի գոռ առաջնորդն անոր յուշարար նուէր կու տայ «բալիշ մի եւ երկու հանդերձ» (Վարդ., էջ 158):

Մէկ տարի յետոյ Հալաղու կը վախճանի եւ անոր քրիստոնեայ կինը՝ Տողուզ գուժը կը հասցնէ վարդանի ականջը եւ կը հարցնէ թէ արդեօք կարելի է իւր ամուսնոյն համար պատարագ մատուցանել: Հայերն հակառակ Ասորիներու ժխտական պատասխան կու տան (Վարդ., էջ 161): Քիչ վերջ կը մեռնի նաեւ Տողուզ խաթունը, որ միշտ յարգալից վերաբերմունք մը հանդէպ վարդանայ տածած էր եւ անոր խորհրդեան համեմատ Ապաղայի խանութեան բարձրանալուն միտած եւ զայն ի գլուխ հանած էր:

Հուլաղու խանին այցելութենէն վերադարձած³ Հաղբատու հռչակաւոր մենապատնին մէջ վարդան կը բնակի ժամանակ մը: Հոս կը հիւսէ երգ երգոցի ծաղկաքաղ մեկնութիւնն իւր ազնիւ աշակերտակցին Նիրակոսի խնդիրքով: Հոս թերեւս աւանդած ըլլայ անոր Յովհաննէս Գառնեցւոյ պատմութիւնը, որուն հետ անձնական ծանօթութիւն ունէր (Նիր., էջ 201):

¹ Վարդան իւր կենաց այս գեղեցիկ դրուագներէն մին մանրամասն եւ աամփախառն լեզուաւ աւանդած է հմտ. Պամ., էջ 155—159:

² Հուլաղու կը զարմանայ վարդապետին ազգատուն թեան վրայ եւ կը հարցնէ. «Աշխարհի էր եւ զղեցեալ եւ ոչ ոսկի»: Վարդան կը հաւատաւ թէ ինքը «Լուր արեղայ» («մեծացուցանել»), եւ ոսկի տալ, նա կ'ըսէ թէ ոսկին ու հողին մեղի հաստաք է եւ փոխան անոնց իւր աղքատիւութեամբ կը խնդրէ «որոքմութիւն ի վերայ աշխարհին»:

³ Այս ատեններս իւր դրած պատմութիւնը աւագակներու ձեռքը կ'իջնայ եւ ինքն ալ գառն փամբ կ'ունենայ:

Հաղբատէն կրկին կ'անցնի ի խորվերայ եւ կը սկսի Գանիէլի մարգարէութեան մեկնութիւնը, զոր կ'աւարտէ Աղջոց վանքն, ուսկի նորէն հաւանորէն «ի դուռն Ս. Գրիգորի» վերայ կ'անցնի:

Այսպէս բաղմամբաստակ ու աստանդական կեանք մը կը վարէ վարդան, միշտ կենալով իւր ուսուցչական բեւեռին վրայ: Կքած տարիներու բեռն տակ կը կնքէ իւր մահականացուն: Մաղաքիա արեղայի համեմատ անկա կը փոխուի «ի թուականին Հայոց 21»¹, միշտեւ Սամուէլի Շարունակողը (էջ 161) կը գրէ «ՌՄԿԹ» (1269) Աւագ Սարգիսն մեռաւ: Մեռաւ սուրբ վարդապետն վարդան: Նոյն տարեթիւը կը գտնէ եւ Դաւիթ Վանահայր (հմտ., քիչ վերջ), գուցէ Սամուէլի գրքին մէջ: Ունիմ առջեւս արձանագրութիւն մը, որուն մէջ 1271ին Սարգիս մեռած կը նկատուի եւ անոր հոգւոյն համար որդիները պատարագ մատուցանել կու տան՝ «ի թուիս 21 Շնորհիւն Աստուծոյ» եւ Ուրան քարիմադիւնս եւ եղբայր իմ Պապեան վախարադիս որդիք Սարգսի թոռն Հոգոյն (?) եւ հարսն իմ Դապտայ խաթունս գնեցաք զվանքս իւր ամենայն սահմանաքս հողով եւ գրով եւ շինեցաք ի կորդոյ եւ զարդարեցաք սպասիք եւ գրեցաք եւ ընծայեցաք եկեղեցոյս զմեր գանձագին հայրենիքն զխանապին դանկն որ միջաւրին էր Հասպին զվերեւն եւ զներքեւն եւ զհարով կողմանն կուղպականովն եւ այգի մի ի Բագրան զԱյգեհարն եւ զԱյգստին կապն եւ զխաւիխաւոյ դ. Դանկն եւ զճաղացս. Հայր Սարգիս եւ այլ եղբարքս փոխարէն հատուցին յամենայն շաբաթ աւր գ. խորան մեր հաւրն Սարգսի եւս Իթե եւ մեր 26 պատարագեն եւ դ. աւր Սարգիս արքաունին... Միթարիչ գրիչ: (Հրտ., Բասմաջանեանէ՝ համեմատեալ Զալալեանի եւ Ալիշանի հրատարակութիւններու հետ յոստան 1901, էջ 234):

Հետեւաբար Սարգիս ու վարդան յարաբերութեան մէջ են եւ զիրար լուսաւորելու կը նպաստեն:

Ուրիշ խնդիր մ'ալ է թէ ո՞ր ամփոփուեցաւ վարդանի աճիւնը: Հ. Ալիշան մինչ թովմաս Վանանդեցւոյ խօսքերուն հետեւելով սկզբան վարդանի գերեզմանը Հաղբատու մէջ կը փնտ-

¹ Ինչպէս Հ. Ղ. Յովնանեան միտ դրած է խօսքս միայն Մաղաքիա Վրեղայի թաթարաց Պատմութեան Պետերբուրգէան հրատարակութեան մէջ կը գտնուի: Հմտ., Հատագրութիւնը Նախնեաց աամփորէնի վրայ: Վիեննա 1897: Ա. մասն, էջ 242:

ուէր (Վարդան, Յառաջըն, էջ 2) ապա իւր
 «Արարատին» մէջ (էջ 438) կը հաղորդէ որ
 «անդ (ի խորվիրայ) աւանդեն ընել զդիրս
 մարմնոյ սորա», ինծի շատ հաւանական կը թուի
 թէ Վարդան խորվիրայի մէջ թաղուած է, նախ
 վասն զի թուլմասի խօսքերը պէտք է Վարդան
 Հաղբատացւոյ մերձեցնել որ ըստ խաչատուրոյ ի
 Հաղբատ թաղուած է (Տմն. Հ. Ահիւնեան,
 Հանդէս Ամ. 1908, էջ 234): Երկրորդ վասն
 զի իւր ծերութեան օրերը հոն կ'անցնէ: Վեր-
 ջապէս ունինք վկայութիւնը Վարդան Աշխար-
 հաբրի¹ (Տմն. նաեւ Սաղմոսի մեկնութեան մը
 էջ 269) եւ Գաւիթ խորվիրայեցւոյ, որուն
 գրած կոնդակէն կը քաղեմ Վարդանայ մասին
 հետեւեալ կէտերը. «Բանդի այսմ ամի որում
 ՌճԺԸ (1669) էր ձեռնարկեցաք զքայքայեալ
 եւ հիմանց խախտեալ սուրբ վիրայ... շինել
 եւ նորոգել եւ ի պատմութենէ գիտեաք որ զի
 Լուսաւորչի մարմինն է ի ներքոյ հորոյն, նաեւ
 երկուց սուրբ վարդապետաց Վարդանայ որ է
 մեկնիչ մեր... եւ Ներսէսի նորին հոգեւոր եղ-
 բօր... քակելով հասաք ի սուրբ մարմինս վար-
 դապետաց... իրրեւ թէ ի քուն եւ կամ նոր
 վախճանեալ անարատ եւ ամբողջ ամենեւին...
 Վարդանայն բոլորովիմբ մորթովն երակներովն
 ձեռքն ի վերայ կրծքոյն խաչանման եղնգօրքն
 եւս ի վերայ: ... յորժամ լուան եւ տեսնել
 մեայն մեծամեծք երկրիս գրոհ տուեալ եկին
 եւ կամէին յափշտակել ի ձեռաց մերոց իբր թէ
 նոցա իցէ եւ առեալ զմարմինն սուրբ՝ քաղում
 այս կողմն եւ այն կողմն շրջեցին եւ տեսնել
 կաշեա սկեմն խաչաձեւ ի պարանոցի սրբոյն
 Վարդանայ եւ գաւազանն եւս մօտ ինքեան...
 եւ մէք ի քաղում պատմութիւնս որոնեալ գտաք
 որ մեծն Վարդան ի ԶԺԸ թվին էր վաղճանեալ
 (ընդարձակ կոնդակս հրատարակած է Պալեան
 ի Բիւզանդիոն 1903, Թ. 1933)²:

Ահա համառօտ կենսագրութիւնը Վարդան
 Արեւելցւոյ: Թէ ժամանակակիցներու քով եւ
 թէ յետնագոյն դարերու մէջ անոր մասին գո-
 վասանքներով խօսուած է: Եւ նա այդ գրուա-
 տիքներու արժանի էր ամէն տեսակէտէ առեալ:
 Իրրեւ գործօն անձ մը ժիրաժիր կը սորվի, անձնա-
 գատարութեամբ կ'աշխատի ի կիլիկիա, անձնա-

նուէր ասպարէզ կը նետուի եւ կաթողիկոսին
 բաղձանքներուն յագուրդ կու տայ բարի ար-
 դիւնքով, քաջայայտ կը փութայ խանին վրանը
 եւ ազգին համար շորհքներ կը հայցէ: Իբրեւ
 ընկերական անձ մը կը սիրուի արքունական ըն-
 տանիքէն եւ կաթողիկոսէն, իրեն հետ ջերմ
 կապերով զօդուած էին Վանական վարդապետ,
 Գրիգոր, Յովհաննէս ու Համազասպ Հաղբա-
 տացիները, Կիրակոս Գանձակեցին¹, որդիական
 սէր մը կը տածէին աշակերտներն անոր հանդէպ:
 Իբրեւ վարպետ մը ականաւոր ու արդիւնաշատ
 կը փնտռուէր ամէն ատեն, ուր իւր ոտքը կը
 դնէր ուսումնատենչ պատանիներն իբրեւ շան-
 թաճգէ մը քաշուէին: Իսկ թէ իրրեւ մատենա-
 գիր որչափ նիւթած ու արտադրած է, անոր
 հասու կ'ըլլանք երբ երկերուն նկատողութեան
 անցնինք:

(Ըրուանութիւն)

Հ. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ՈՍԿԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԵՐԷՅ ԹՈԽԸԹԵՑԻ

1573-1680

(Ըրուանութիւն)

ԳՐՈՒԹԻՒՆԻ: — Թոխաթեցւոյ գրական
 գործունէութեան լաւ ծանօթ եղած է Ստե-
 փանոս Ռօշթա, որ եւ ունեցած է իւր ձեռքը
 անոր տաղաչափական գրութեան հաւաքածոյ մը,
 բայց իրեն անծանօթ մնացած է «Եօթն իմաս-
 տասիրաց պատմութեան» թարգմանութիւնը,
 Ռօշթա կը գրէ իւր ժամանակագրութեան մէջ
 յամի 1627 (Կամենից, էջ 137):

«Յակոբ քահանայ Եփրեմիացի (Թոխա-
 թեցի) եկեալ ի Լէհաստան պանդխտական ի
 քաղաքն Զամոցայ գոյով, զըովանդակ հա-
 ըրիւր յիսուն Սաղմոսն Դաւթի գեղեցիկ եւ
 քաղցր ոճով, մեկնօրէն ուսանաւորս արար:
 Նաեւ զըագում խօսս Ս. Գրիգորի Նարեկաց-
 ւոյն տաղաչափականս շարագրեաց, այլ եւ
 զգանազան տաղս վասն կենաց մարդկան,
 եւ զըմման եւն. յայսմ ամի աւարտեաց զայ-
 սօսիկ, զորս առ ձեռս ունիմ»:

¹ Վարդան երախտապարտ սիրտ մ'ունէր եւ իրեն
 հանդէպ բարեմիտ գանձողներուն անզգայ չէր մնար, այլ
 կը հատուցանէր փոխարէն մը երգելով կաթողիկոսին ու
 թագաւորին անունը (Պամ., էջ 163), հաշակիւմ Վանա-
 կանի անունը (անդ, էջ 146) եւ կատարելով ուրիշներու
 խնդիրքն, ինչպէս մեկնացա յերեւան կու գայ:

¹ Saint-Martin, Mémoires historiques et géogra-
 phiques sur l'Arménie, Paris 1819, p. 420.

² Չեմ գիտեր ուսկէ գրգուած Հ. Յ. Պանեան կ'ընէ
 «հաւանական կ'երեւայ ի վանս Հաղբատայ կամ Աշխարհ-
 թեան» ըստ Վարդան. Տմն. Հետգա., էջ 241: